

EL MARC CONSTITUCIONAL I ESTATUTARI DE LA LLENGUA A DEBAT: BALANÇ I PERSPECTIVES

Jaume Vernet i Llobet
Catedràtic de dret Constitucional
Universitat Rovira i Virgili

1. VALORACIÓ DELS PRINCIPIS CONSTITUCIONALS DEL RÈGIM JURIDICOLINGÜÍSTIC

En el meu parer, la Constitució espanyola a l'article 3 estableix una sèrie de criteris que podem anomenar: principi de diversitat de tractament, principi de territorialització impura i principi de plurilingüisme, que he comentat en treballs anteriors. Els dos primers criteris han de valorar-se negativament en quant distingeixen la llengua castellana de les altres llengües, sense esmentar-se o justificar-se la raó constitucional de la diferenciació. El tercer criteri, en canvi, no és discriminatori, però resta encara força inactuat. L'omissió intencionada d'aquest darrer principi té igualment conseqüències contràries al fet que la llengua catalana pugui desenvolupar totes les funcions d'una llengua oficial.

El principi de diversitat de tractament mostra un teòric triple règim jurídic per les llengües: el castellà és oficial a tot l'Estat; altres llengües poden ser declarades oficials a les comunitats autònomes on s'emprin; i encara unes llengües restants seran protegides. Això implica, 25 anys després, l'oficialitat estatal del castellà; l'oficialitat autonòmica del català, de l'euskera i del gallec (a Catalunya, Illes Balears, País Valencià, Euskadi, Navarra i Galícia segons correspongui i amb limitacions de tota mena); la protecció de l'aranès i del bable (a Catalunya i Astúries i Aragó, respectivament),

sota el règim jurídic anomenat de modalitat lingüística. Altres llengües com el català i l'aragonès a l'Aragó només han gaudit d'un cert reconeixement força limitat i encara n'hi ha d'altres que no han estat ni mencionades com l'amazigh o l'àrab a Melilla i Ceuta, respectivament. La pràctica, a més a més, ha consentit que tant l'oficialitat com el règim jurídic de modalitat lingüística no tinguin un únic sentit i depenguin en gran part de la legislació corresponent, que els dona contingut, normalment inferior al que té l'oficialitat del castellà.

El principi de territorialitat impura implica la territorialització de les llengües no castellanes dins d'Espanya, limitant-les dins del territori autonòmic; mentre que el castellà, al contrari, és permeable a les fronteres autonòmiques. D'aquesta manera, s'estableix una nova diferenciació entre les llengües que empren els ciutadans espanyols, ja que a les primeres se'ls aplica un criteri territorial i la segona funciona d'acord amb un criteri personal, cosa que afavoreix el desplegament de la llengua castellana a l'àmbit lingüístic català.

El principi del plurilingüisme podria matisar els efectes nocius dels criteris anteriors, però no ha estat desenvolupat més enllà d'un mer reconeixement de la pluralitat lingüística; això és, de l'existència de diferents llengües i de la competència autonòmica per a regular alguns aspectes lingüístics. Si es desenvolupés el mandat als poders públics de l'article 3.3 i del 20.3 CE es podria compensar i millorar l'estatus de les llengües distintes de la castellana, tant dins de les

comunitats autònomes respectives com en tot l'Estat, però no sembla pas haver-hi cap voluntat política ferma per a redreçar aquesta situació de menysteniment.

Per tant, la conclusió és que el dictat constitucional podria ser interpretat d'una forma més favorable a les llengües no castellanes, cosa que fins ara no s'ha fet satisfactòriament; això és, en un sentit igualitari entre totes les llengües espanyoles.

2. VALORACIÓ DE L'APLICACIÓ DEL MODEL

2.1. En l'àmbit estatutari i legal

Ja ha estat apuntada en l'apartat anterior, però cal afegir que, a Catalunya, l'Estatut d'autonomia ha intentat corregir parcialment els efectes no desitjats dels principis esmentats abans. D'aquesta manera, l'Estatut ha establert un principi de propietat, un de doble oficialitat, un de normalització lingüística i un de protecció de l'aranès.

El principi de propietat prova de donar una certa preferència a la llengua catalana en els usos a Catalunya respecte de la castellana, com ha estat interpretat per la legislació catalana, la jurisprudència constitucional i la doctrina i així compensar els avantatges de la llengua castellana.

La doble oficialitat tracta d'igualar les dues llengües en l'àmbit dels drets i deures, sense aconseguir-ho legislativament. Per exemple, per a Galícia, el Tribunal Constitucional va recordar que el deure de coneixement no s'establí a l'Estatut d'autonomia, motiu pel qual no podia equiparar-se en aquest punt amb la llengua castellana.

La normalització lingüística fomenta la llengua pròpia i permet accions positives en favor de la llengua catalana, perquè la declaració d'oficialitat sigui efectiva, tot basant-se en el principi de propietat segons la Llei de política lingüística.

L'aranès ha superat el caràcter de modalitat lingüística a través de la declaració d'oficialitat que s'ha establert en la Llei de règim especial per a la Val d'Aran, però que caldria elevar a rang estatutari per evitar vicis d'inconstitucionalitat.

En conclusió, aquests esforços han estat insuficients ja que la legislació catalana, emparada per l'Estatut, no ha aconseguit aturar la legislació estatal ni la interpretació restrictiva de la jurisdicció ordinària. En aquest sentit, cal elevar de rang les interpretacions positives que han estat fetes a través de la legislació autonòmica a fi que l'Estatut, materialment constitucional, pugui equilibrar la lectura constitucional favorable a la llengua castellana.

2.2. Avaluacions sectorials

Sense poder fer-ne una valoració detallada, a grans trets, és clarament insuficient el tractament que les institucions centrals i perifèriques de l'Estat han donat a la llengua catalana (i a les altres llengües distintes de la castellana). Això és especialment greu en l'Administració de Justícia, avalat per la Llei orgànica del poder judicial i diverses sentències de la jurisdicció constitucional i ordinària. Però no es pot oblidar la desatenció de la llengua catalana per i a les institucions bàsiques de l'Estat (que s'ha estès a les institucions europees i internacionals) i fins i tot en l'administració estatal present a Catalunya. Igualment, cal constatar greus deficiències en l'àmbit de la publicitat, de l'etiquetatge i de l'oci.

En canvi, els sectors afectats més directament per les competències atribuïdes a la Generalitat de Catalunya han pogut desenvolupar un tractament lingüístic més satisfactori (administració autonòmica, ensenyament i mitjans catalans de comunicació públics), tot i que també s'hi detecten certes incoherències destacades pels sociolingüistes.

3. PERSPECTIVES DE FUTUR

La reforma de la Constitució en un sentit més igualitari o almenys el reforçament de l'articulat de l'Estatut d'autonomia, a través de la seva modificació, és del tot necessària per emparar millor el que podríem considerar els drets lingüístics bàsics dels catalanoparlants.

En concret, pel que fa a l'Estatut d'autonomia, caldria fer un paral·lelisme amb la Constitució. Això és, establir el dret d'ús i el deure de coneixement. Igualment, caldria explicitar la competència exclusiva de la Generalitat en matèria lingüística per evitar les interferències de la legislació sectorial estatal. A més, com a desenvolupament del plurilingüisme establert a la Constitució es podrien recepcionar alguns efectes com el compromís de les institucions estatals de donar curs a les comunicacions fetes en català, així com respondre-les en la llengua de preferència del ciutadà o de les administracions catalanes; posar els mitjans perquè les institucions bàsiques de l'Estat puguin funcionar en diverses llengües (Senat, Congrés dels Diputats o Tribunal Constitucional); editar també en català els documents oficials (DNI, passaport, carnet de conduir,...); valorar la concessió de mitjans de comunicació si són respectuosos amb el multilingüisme, entre d'altres mesures, tot aprofitant el caràcter de llei orgànica que té l'Estatut i també el de norma de relació entre l'Estat i la Comunitat autònoma. Ultra això, a partir de la consideració de l'Estatut com a llei bàsica de Catalunya es podrien consignar un conjunt de drets lingüístics que actualment no són respectats; malgrat ésser alguns d'ells recollits legislativament, a fi de fer-ne més evident el seu incompliment. Finalment, convindria declarar l'oficialitat de l'aranès a la Val d'Aran. Moltes d'aquestes propostes han estat recollides per les iniciatives de reforma de l'Estatut de la majoria de les forces polítiques parlamentàries. En conclusió, la

reforma de l'Estatut pot fer veure el nivell de compromís de les forces polítiques catalanes en pro de la llengua catalana, a fi de superar la situació de desequilibri que, 25 anys després, encara es constata.

No obstant i això, els atacs contra la unitat de la llengua catalana no es poden resoldre solament des de l'Estatut, ja que provenen de subjectes privats, d'institucions locals, autonòmiques i estatals i, fins i tot, de l'aplicació de la Disposició Final de la Constitució que va consentir la publicació d'aquesta en català, "valencià" i "balear", per dir-ho d'alguna manera. La via podria ser la recepció constitucional de les llengües oficials o alternativament l'establiment de convenis de col·laboració entre les diverses comunitats autònomes i estats afectats, que fins ara no han tingut el resultat esperat.

Finalment, en relació amb la Constitució, nous fenòmens socials són encara poc o gens presents en la norma suprema. Per tant, caldria adaptar aquest text a les noves realitats. Entre aquestes, la integració europea, per la seva importància, caldria que fos esmentada expressament al text constitucional i que s'hi traslladés el principi de plurilingüisme amb la denominació de les llengües reconegudes. Respecte altres temes com el de les noves migracions convindria destacar tant la rellevància del fet com l'obligació de la societat d'acollida de facilitar la integració dels nous vinguts, així com el deure d'aquests de respectar els valors i les llengües dels ciutadans i el dret de participar activament en el desenvolupament i progrés de la societat. Per últim, la globalització és un fenomen econòmic sobre el qual cal intervenir políticament per salvaguardar el patrimoni lingüístic i cultural, així com el benestar social assolit.

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

VERNET I LLOBET, J. (1992). *Normalització lingüística i accés a la funció pública*. Barcelona: Fundació Callís.

— (1994). «La regulación del plurilingüismo en la administración española». BASTARDAS, A.; BOIX, E. (dtors.). *¿Un estado, una lengua? La organización política de la diversidad lingüística*. Barcelona: Ediciones Octaedro, 115-139.

— (1996). «Planificación lingüística en las Administraciones Públicas del Estado. En especial Administración periférica y de Justicia». *Revista Vasca de Administración Pública*, 44 (II), 77-99.

— (2002). «La Politique et la législation linguistiques de l'État espagnol et la langue catalane». *Terminogramme*, monogràfic sobre Aménagement linguistique dans les pays de langue catalane, 103-104, 129-149.

— (coord.). (2003); *Dret Lingüístic*, Valls, Cossetània.

VERNET, J.; PLA, A. M. «Llengua catalana i nou estatut d'autonomia per a Catalunya». *Revista de Llengua i Dret*, 41.